

Vertrouwen in de overheid: waar hebben we het over?

Vertrouwen in de overheid is een intrigerend fenomeen. Is er vertrouwen, dan hoor je er niemand over. Maar als het er niet is, of niet lijkt te zijn, dan zoemt de term voortdurend rond. Heeft de overheid **reden tot bezorgdheid**? Kennelijk wel.

Op verzoek van het Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties schreef Kees van den Bos, hoogleraar sociale psychologie in Utrecht, het uitvoerige, in 2011 gepubliceerde essay *Vertrouwen in de overheid*.¹ Een jaar later verscheen het rapport *Vertrouwen in burgers*² van de Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid (WRR), opgesteld onder leiding van WRR-lid Pieter Winsemius.³ De bezorgdheid van de overheid en politici was ook wel te begrijpen. Er hadden zich immers in de hieraan voorgaande

jaren, met de opkomst en omvang van de Lijst Fortuyn en later de PVV, enkele politieke aardverschuivingen voorgedaan. Partijen of bewegingen die niet zoals de traditionele partijen, primair uitgaan van beginselen, maar veeleer focussen op zaken die kiezers nu bezighouden of dwarszitten. Van sterk ongenoegen over het bestaande politieke speelveld was dus zeker sprake. Waarbij het opvallend is dat dit ongenoegen van een behoorlijk aantal burgers over de traditionele politiek zich in een opwaartse spiraal bevond. Eerst waren er verschuivingen op het gemeentelijk niveau, die zich duidelijk manifesteerden in de opkomst van lokale partijen, uitsluitend gericht op onderwerpen van plaatselijk belang. Daarna keerde een substantieel aantal burgers zich af van de bekende landelijke politieke partijen en ontstonden de bewegingen rond Fortuyn en later Wilders. Nu is het sentiment vooral gericht op de EU.

Onvrede

Maar hoe diep gaat het ongenoegen eigenlijk? Is er echt sprake van een gebrek aan vertrouwen? De WRR meent, in *Vertrouwen in*

burgers, van wel: 'We constateren dat grote groepen burgers het vertrouwen in de overheid en in hun eigen vermogen daar invloed op uit te kunnen uitoefenen – dreigen – te verliezen.'⁴ Een matig tot slecht vertrouwen manifesteert zich volgens het rapport bij circa vijftig procent van de bevolking. 'Ze hebben weinig op met de traditionele politiek en voelen zich niet gehoord.' Een deel van hen is 'ontevreden, kritisch of zelfs cynisch'.⁵ Zou het negatieve sentiment afnemen wanneer men zich wel gehoord weet of voelt? De lokale partijen maken in veel gemeenten inmiddels deel uit van het college van B&W. Op dat niveau is nu weinig meer te horen van wantrouwen in de lokale politiek. Als er al rumoer is, dan gaat het eigenlijk altijd over de personen: bonnetjesaffaires, lekken van informatie, bevoordelen van bedrijven bij overheidsopdrachten. Maar op het landelijk vlak is deelname van de PVV aan een coalitie in elk geval niet (meer) aan de orde. Daar ligt zoals bekend een diep verschil op ethisch niveau aan ten grondslag: het PVV-standpunt ten aanzien van de islam. Misschien zou het anders liggen als de PVV zijn mening op dat punt zou herzien.

Gebrek aan vertrouwen in een gelukkig land

Maar al is er sprake van ongenoegen, we hebben hier geen gewelddadige opstanden die zich tegen 'de' overheid richten. En als er al een anarchistische partij is, laat die in elk geval niets van zich horen of merken.

Is er dan eigenlijk wel sprake van een gebrek aan vertrouwen in de overheid? Is er niet meer sprake van sentimenten? Hebben we dat wel scherp genoeg in beeld? Bijzonder is namelijk dat Nederland nog altijd een land is waarvan de inwoners behoren tot de gelukkigste in de wereld. In 2010 gaven wij Nederlanders de kwaliteit van ons leven gemiddeld een 7,8.⁶ Bijzonder is ook dat de kwaliteit van de overheid een cruciale factor voor geluk is: 'Mensen scheppen meer voldoening in het leven naarmate de kwaliteit van de overheid beter is.'⁷ Zaken die de kwaliteit van de overheid bepalen, zijn onder meer stemrecht, vrijheid van meningsuiting, politieke stabiliteit, maar ook de kwaliteit van overheidsdiensten, vertrouwen in de kwaliteit van politie en de rechterlijke macht en het bestrijden van corruptie.⁸ Dat lijkt er toch sterk op te wijzen dat het wel meevalt met het gebrek aan vertrouwen van de Nederlandse burger in de overheid.

Mimetische begeerte

Waar komen de negatieve sentimenten dan vandaan? Interessant in dat verband is het denken van de Franse filosoof René Girard over

wat hij noemt *mimetische begeerte*.⁹ Die komt erop neer dat mensen in heel veel opzichten imitatieve wezens zijn: we doen anderen na, zelfs in onze verlangens. Wat wij willen hebben, is lang niet altijd een autonoom gegeven, maar komt vaak voort uit imitatiegedrag. Ik wil wat jij hebt, omdat jij het hebt (of: omdat jij het kennelijk begerenswaardig vindt). In tijden waarin rangen en standen onveranderlijk waren, deed de mimetische begeerte ten opzichte van hogere rangen en standen zich niet voor. Dat was zinloos. Maar naarmate een maatschappij meer egalitair is, hoe meer de mimetische begeerte zich uitstrekt naar hogere regionen. 'Gelijkheid is riskant. Gelijkheid tussen mensen is de bron van allerlei botsingen.'¹⁰ Want heb je niet wat een ander heeft, dan is de kans groot dat je boos en ontevreden wordt. En dat je de schuld legt bij degenen die je de toegang ontzeggen tot een grotere welvaart en welzijn die anderen wel hebben. In dat licht zijn uitingen van ongenoegen in het Nederland van nu wellicht niet te duiden als een gebrek aan vertrouwen in de overheid, maar als een menselijk tekort.

Auteur Bert Pol (redacteur C), venoot van Tabula Rasa, is verbonden aan de afdelingen psychologie van de Radboud Universiteit en Universiteit van Maastricht.
@TabulaRasaNL
nl.linkedin.com/in/bertpol

Literatuur

1. Kees van den Bos. (2011), *Vertrouwen in de overheid: wanneer hebben ze het, wanneer hebben ze het niet, en wanneer weten ze niet of de overheid te vertrouwen is. Een essay over de sociaal-psychologische werking van vertrouwen en de mens als informatie vergarend individu*. Den Haag: Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties
2. *Vertrouwen in burgers*. (2012) Den Haag/Amsterdam: WRR/Amsterdam University Press
3. Het essay van Kees van den Bos is uitsluitend gebaseerd op sociaalwetenschappelijk empirisch onderzoek. Het WRR-rapport heeft een meer interdisciplinaire bestuurskundige inslag
4. A.w. p. 44
5. A.w. p. 37
6. Veenhoven, Ruut. 2012. *Veiligheid en geluk in landen*. In: Muller, E.R. (red.) *Veiligheid: veiligheid en veiligheidszorg in Nederland*. Hoofdstuk 8. Deventer: Kluwer. Paragraaf 2.2.2
7. Veenhoven, Ruut. 2012. Paragraaf 2.3.1
8. Ott, J.C. (2010) *Good governance and happiness in nations: technical quality precedes democracy and quality beats size*. In *Journal of Happiness Studies*. 11. 356
9. Zie over Girard de uitvoerige studie van Achterhuis, H. en Koning, N. (2014). *De kunst van het vreedzaam vechten. Een zoektocht naar de bronnen van geweldpleging*. Rotterdam: Lemniscaat. Over mimetische begeerte, H. 4
10. Achterhuis, H. en Koning, N. (2014), 87